

AMİK OVASI VE AMİK GÖLÜ: BİR SULAK ALANI KURUTMA DENEYİMİNİN GÜNÜMÜZE ULAŞAN ETKİLERİ

*Amuq Plain and Amuq Lake: The Recent Effects of the Experience of
Draining a Wetland*

Dr.Vedat ÇALIŞKAN*

ÖZET

Ülkemizin önemli tarım alanlarından biri olan Amik Ovası' nın merkezinde yer alan Amik Gölü; tarih boyunca çevresindeki insanların etkinliklerini, yerleşimlerini ve yaşantılarını etkilemiş önemli bir coğrafi unsur olarak varolmuştur. 1950'li yıllarda ülkemizde başlatılan, sulak alanların kurutulmasıyla tarım alanlarına dönüştürülmesi uygulamaları sonucunda kurutulan Amik Gölü; ova ve çevresinde beşerî, ekonomik ve ekolojik bakımdan önemli değişimler ve olumsuzluklar ortaya çıkarmıştır. Amik Gölü'nün ülkemizin ve dünya ekosisteminin önemli bir parçası olduğunun anlaşılması ise konuyu daha da önemli kılmıştır. Amik Gölü'ne benzer pek çok sulak alana sahip olan ülkemiz sulak alanlar açısından dünya ölçeğinde hala önemli bir yere sahiptir. Ancak ne yazık ki diğer sulak alanlarımız da benzer biçimde elden çıkmak üzereler. Amik Gölü'nün kurutulması çalışmaları sonrasında ortaya çıkan olumsuz sonuçlar esasında ülkemizin sahip olduğu önemli bir deneyim hâline gelmiştir. Bu nedenle Amik Gölü'nün kurutulmasının sonuçlarını iyi yorumlayabilirsek, sürdürülen yanlışları da durdurma şansımız olabilir.

ABSTRACT

The Amuq Lake is in the centre of Amuq Plain, which is one of the most fruitful agricultural fields of our country, has been an important geographical factor for affecting people's lives and activities throughout history. The Amuq Lake which was drained by the Works, which have been started in 1950s in our country to dry wetlands in order to get agricultural fields, has showed important changes and disadvantages around the plain from the aspect of humanity, economy and ecology. When it was understood that the Amuq Lake has been an important piece of our country and the ecosystem of the world, this subject has become more important matter. Our country, which has a lot of wetlands, like Amuq Lake, has an important place in the world scale in the matter of having wetlands. But, unfortunately we are face to face with losing our other wetlands. In fact, the negative results which appeared after the works of drying have been important experiences of our country. Therefore, if we evaluate the results of drained Amuq Lake well, we can have chance to stop the mistakes going on.

Giriş

* FMV Özel Işık Lisesi Coğrafya Öğretmeni

İnsanların ekosistemle ilişkilerinde iki etken, onları diğer canlılardan ayırmaktadır. Öncelikle, varlığının bağlı olduğu ekosistemleri tehlikeye atma, dahası yok etme gücüne sahip tek canlı türü insandır. İkinci olarak da, yeryüzündeki her bir ekosisteme yayılan ve teknolojiden yararlanarak bu ekosistemleri egemenliği altına alan tek canlı türü de yine insandır. İnsanoğlunun yeni teknolojileriyle karmaşık üretim işlemlerini geliştirmesi sonucunda çevreyi denetim altına alma ve değiştirme gücü artmıştır. Oysa bu süreç ekolojik açıdan insanoğlunun gereksinimlerini karşılamak için her geçen gün daha karmaşık ve çevreye zararlı uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Ekili alanların doğal ekosistemler aleyhine genişlemesi ve giderek artan ekonomik etkinliklerin olumsuz etkilerinden ekosistemlerin zarar görmesi günümüzde çevresel ve beşeri sorunlarının büyümesine ve karmaşık bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bu durum, sulak alanların tahrip edildiği, bozulmaya uğratıldığı sahalarda açıkça teşhis edilebilmektedir.

Günümüzde sulak alanların tüm canlılar için taşıdığı önem ve değerli oldukları konusunda artan bir bilinçlenme söz konusu olmakla birlikte; sulak alanlar, yakın bir geçmişe kadar insanlar tarafından yararsız ve hastalık üreten, ıslah edilmesi gereken yerler olarak görülmüştür. 20. yüzyılda dünya sulak alanlarının yaklaşık yarısı drenaj, dolgu gibi yöntemlerle tarımsal, endüstriyel veya kentsel büyüme için alanlar yaratmak amacıyla büyük çabalar harcanarak ortadan kaldırılmıştır. Oysa tüm canlılar için pek çok bakımdan önem taşıyan sulak alan ekosistemlerinde geçmişte sonuçları düşünülmeden gerçekleştirilen bazı uygulamalar günümüze dek uzanan bazı hasarlar dizisine yol açmıştır. Yeryüzünde büyük ölçüde tahrip olan bu ekosistemlerin nasıl çalıştığını anlamadan doğa tamirciliği yapmayı çağrıştıran bu durumun doğal çevrede meydana getirdiği değişimler bazen çok sayıdaki faktör ve süreci de etkileyerek değişen bir ilişkiler ve etkileşimler ağına bağlı olarak yeni problemler ortaya çıkarmıştır.

Sulak alanların değerinin ve çevreleri için taşıdıkları önemin henüz farkına varılmadığı 1950'li yıllarda kurutulmaya başlanan Amik Gölü de 1970'lere gelindiğinde ortadan kaldırılmıştır. Böylece gölden kazanılan alanların tarıma açılması, kazanılan toprakların topraksız köylülere dağıtılması ve bu topraklarda entansif tarım uygulanabilmesi, toprak sorunlarının en aza indirilmesi ve sıtma ile mücadelede başarı sağlanması amaçlanmıştır. Ancak umulanın aksine hedeflenen sonuçlarda başarılı olunamadığı gibi -sıtmanın geriletilmesi hariç-, bu çalışmalar için çok büyük miktarlarda para harcanmış ve uygulanan projeler ekonomik olmamıştır. Amik Gölü gibi değerli bir sulak alanın kaybı ile elde edilen tarım alanlarından beklenen verim sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra; göller çevresindeki meralar ve sazlıklar yok olmuş, hayvancılık da bundan olumsuz olarak etkilenmiştir. Avrupa ve Orta Doğu içinde önemli bir yere sahip olan bu değerli ekosistemin ortadan kaldırılmasıyla, göldeki balıklar ve bazı kuş türleri yok olmuş, gölde konaklayan ve/veya çoğalan göçmen kuşlar oldukça azalmıştır.

Sulak Alanların Türkiye'de Durumu

Sulak alanlar için kullanılan pek çok tanımlama yapılmışsa da, "Su Kuşları Yaşam Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme" (RAMSAR Sözleşmesi)' ye göre yapılan tanım, artık tüm dünyada sulak alanları tanımlamak için kullanılan en geçerli tanımdır. Buna göre; "doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyerler sulak alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, sulak alanlar bakımından Bağımsız Devletler Topluluğu hariç, Avrupa ve Ortadoğu'nun en zengin sulak alanlarına sahiptir. Ülkemizdeki sulak alanların uluslar arası düzeyde önem taşımasının nedeni ise Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki kuş göçlerinin odak noktası konumunda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'deki sulak alanların varlığı herhangi bir ülkeninkinden daha fazla önem taşımakta ve dünya kamuoyu tarafından yakından izlenmektedir.

Bugün ülkemizde 1.000.000 hektarı aşkın 250 civarında (Bunların 18'i uluslararası örgütlere göre A Sınıfı, 45'i ise B Sınıfı nitelikte sulak alandır) sulak alan (göller, bataklıklar, deltalar, kamışlıklar ve çamur düzlükleri) mevcuttur. Yakın bir geçmişte ise bu miktarın üzerinde bir genişliğe sahip olan sulak alanlarımız bugün için artık yoktur.

1960 yılından itibaren 1.300.000 ha alan habitata kurutma, ıslah, sulama, baraj ve su düzenine müdahale eden proje uygulamalarıyla doğal yapıları bozularak ya da geri dönüşümü olmayacak biçimde tahrip edilmiştir. Yaklaşık 200.000 ha alanda dönüşü olmayan sulak alan kaybı gerçekleştiği varsayılmaktadır¹. DSİ'nin çalışma raporlarında ve istatistik bültenlerinde sulak alanların doğrudan veya tümüyle kaybına yol açan iki kategoriden söz edilmektedir. Bunlar, taşkın kontrolü ve kurutma çalışmalarıdır. Hâlihazırda inşaatı süren ya da planlaması biten DSİ projelerinin daha yüz binlerce hektar sulak alanı olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

1950'li yıllarda sulak alanlarda oldukça yaygın bir hastalık olan sıtmaya karşı başlatılan mücadele gerek kurutma çalışmaları ile gerekse sulak alanların yoğun olarak ilaçlanmalarıyla sürdürülmüştür. Bu mücadelenin sonunda sıtma büyük ölçüde geriletilmiş, ancak sulak alanlarımız da elden çıkmıştır. Sıtmayla mücadeleyi amaçlayan çalışmalar hariç, bu projelerin tümü tarım sektöründe gelişme sağlamak amacıyla uygulamaya konmuştur. Ülkemizde geçmişte tarımsal hedeflerin tarım arazisi miktarını artırmak şeklinde yoğunlaşması ve tarımsal teknolojilerin geniş alanlarda uygulanamaması ve yaygınlaştırılamaması tarımsal yeteneği düşük ancak ekolojik açıdan önemli alanların da tarıma açılmasına neden olmuştur. Sulak alanların bu şekilde elden çıkmasına karşın buralardan beklenen tarımsal verim düzeyine ulaşılamadığı gibi, bir kısım yerlerde de tuzlanma, turbiyerlerin yanması, rüzgâr erozyonu gibi nedenlerle toprak ve-

1- Murat Yarar, Gernant Magnin, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, s. 27

rimsizleşmiş, kısa sürede çoraklaşmalar meydana gelmiştir. Ayrıca kurutma çalışmalarının yapıldığı yörelerin su rejiminde meydana gelen bozulmalar ve iklimsel değişimlerin yanı sıra, bir çok canlı türünün neslinin tehlikeye düşmesi veya tamamen yok olması gibi telâfisi mümkün olmayan sorunlar meydana gelmiştir. Böylece fırtınadan korunma, sel etkisini yumuşatma, yer altı suyunu dengeleme, kıyı erozyonunu kontrol etme, suyu fazla besin ve tortulardan arındırma gibi doğal hizmetlerden de yoksun kalınmıştır. Sulak alanların yok edilmesiyle balıkçılık ve sazlılıkla geçimini sürdüren insanların geçim kaynakları ortadan kalkmış; kuşların ve yaşamı bu alanlara bağlı birçok canlıların yaşam ortamları da böylece yok edilmiştir.

Ülkemizde başlayan kurutma çalışmaları, daha sonraki yıllarda da sürdürülmüş; bu süre içinde dünyaca tanınmış Amik Gölü de dahil olmak üzere Gavur, Emen, Suğla, Kestel, Simav, Efteni ve Ladik gölleri ile Aynaz ve Karasaz bataklıkları kurutulmuştur.

Günümüze kadar sürdürülen sulak alan tahribatlarının Türkiye'de yol açtığı kayıpların bazı örneklerine burada değinmek sorunun boyutunu açıkça ortaya koyacaktır. Aşağıda bir zamanlar sahip olduğumuz 23 eski sulak alanda meydana gelen 100.000 ha'dan fazla kaybın dağılışı ortaya konmaktadır. (*) işaretli olanlar Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından bugünkü ÖKA (Önemli Kuş Alanı) kriterlerine uyabileceği belirlenen yerlerdir.

Tablo : 1 Günümüze Kadar Kurutulan Bazı Sulak Alanlar ve Kurutulan Arazi Miktarı
Table: 1 Quantity of some wetlands which have been drained up to now.

Sulak Alanın Adı ve Bulunduğu İl Yaklaşık Kurutulan Alan

1)Amik Gölü (*) Hatay -----	27.000 ha
2)Asvan Taşkın Ovası (*) Malatya-----	200 ha
3)Emen Gölü (*) Kahramanmaraş-----	2.750 ha
4)Aynaz Bataklığı (*) İçel-----	1.000 ha
5)Regma Bataklığı (*) İçel-----	1.000 ha
6)Avlan Gölü (*) Antalya-----	800 ha
7)Karagöl (*) Antalya-----	3.280 ha
8)Gökçeli Gölü (*) Burdur-----	740 ha
9)Güvenç Gölü (*) Konya-----	200 ha
10)Yarma Bataklığı (*) Konya-----	10.000 ha
11)Hamam Gölü (*) Afyon-----	500 ha
12)Alparslan Gölü (*) Isparta-----	500 ha
13)Gencali Gölü Burdur-----	317 ha
14)Pınarbaşı Gölü Burdur-----	1.000 ha
15)Söğüt Gölü Burdur/Antalya-----	6.500 ha

16)Ovagelmiş Gölü Antalya-----	1.350 ha
17)Kestel Gölü Antalya-----	2.300 ha
18)Arapçayırı,Çumra Ovası Konya-----	20.000 ha
19)Sakarya Nehri Taşkın Ovaları -----	10.000 ha'dan fazla
20)Gökçeören Gölü Adapazarı-----	2.500 ha
21)Simav Gölü Kütahya-----	2.065 ha
22)Cellat Gölü İzmir-----	1.200 ha
23)Efteni Gölü Bolu-----	480 ha

Ülkemizdeki sulak alanlar, binlerce yıldan bu yana buldukları bölgelerin insanlarına yaşamsal açıdan çok önemli hizmetler sunmuş (su, gıda, malzeme ve ulaşım vb), sosyal ve ekonomik faaliyetlerine destek sağlayarak, medeniyetlerin temelini oluşturmuş ve taşkınları kontrol edilmesini sağlamışlardır. Amik Ovası'nda yer alan Amik Gölü'de yukarıda sözü edilen süreç içinde ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde ise tüm sulak alanlarımız başta kurutma ve ıslah çalışmaları başta olmak üzere kirlilik (evsel, endüstriyel, tarımsal) denetimsiz turizm faaliyetleri, yazlık konut amaçlı yapılaşmalar, yasa dışı avlanma, kuş yumurtası toplama ve kontrolsüz saz kesimi vb bir çok tehdidin etkisi altındadır.

Eskiden Amik Gölü gibi önemli bir sulak alana sahip olan, bugünse ülkemizin önemli tarım alanlarından biri durumundaki Amik Ovası'ndaki sorunların ortaya konarak çözüm yolu arayışlarının başlatılması, benzer koşullara ve niteliğe sahip pek çok alanın yanlış uygulamalardan zarar görmesini engelleyecektir.

Eski Bir Sulak Alanda Yeni Problemler: Amik Gölü

Amik Gölü, bir sınır ilimiz olan Hatay'da yer alan Amik Ovası'nda bulunmaktaydı Amik Ovası ise bilindiği üzere coğrafi çevresinin kazandırdığı özelliklerle tarih boyunca önemli bir yararlanma ve yerleşim alanı olmuştur. Geniş ve verimli topraklara sahip olarak büyük bir tarımsal potansiyel taşıyan Amik Ovası, ekonomik değeri yüksek ürünlerin tarımına elverişli bir alan olması ve yörenin ekonomisinin tarıma dayalı olması nedeniyle, çevresi için taşıdığı önemi günümüzde de sürdürmektedir.

Amik Ovası'nı pek çok ovadan farklı kılan en önemli özellik ise, bir zamanlar ovanın merkezinde yer alan ve kurutma çalışmaları sonucunda bugün bulunmayan Amik Gölü'dür. Amik Ovası, ilk pamuk ekiminin başladığı 1940'lı yıllara değin tarımsal yapısında, beşerî ve ekonomik özelliklerinde önemli değişimler olmaksızın, tarım ve hayvancılık faaliyetlerin sürdürüldüğü bir yöre olma durumunu korumuştur. Ovada pamuk ekimiyle başlayan tarım hayatının gelişmesi, 1950'lerden itibaren ülke genelinde yaşanan tarımsal gelişmelere ve yatırımlara koşut olarak yeni bir dönemin içine girmiştir. Bu süreç, yörenin beşerî ve ekonomik özellikleri üzerinde etkili olan uygulamalarla bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bir zamanlar Türkiye'nin en önemli sulak alanlarından birisi olan Amik Gölü; taşkınları önlemek, sıtma hastalığını kontrol altına almak ve ihtiyacı olan toprak-sız çiftçilere toprak temin edilmesi amaçlarıyla sözü edilen yıllarda kurutulmaya

başlanmış, kurutma çalışmaları 1986 yılına değin sürmüştür. Ovanın merkezinde yer alan Amik Gölü bu kurutma çalışmaları sonucunda ortadan kaldırılmıştır. Esasında bugüne kadar sürdürülen çalışmalarla gölün tam olarak kurutulması da sağlanamamıştır. Çünkü kış aylarında meydana gelen yağışlarda göl aynasında tekrar su birikmekte ve eski göl alanından kazanılmış ekili alanlar zarar görmektedir. Hatta şiddetli yağışlarda sular ovanın büyük bir bölümünü kaplayarak, çok geniş alanlarda zarara yol açabilmektedir. Amik Gölü günümüzde, eski gölün en çukur yerini kaplayan küçük bir düzenleme deposu durumundadır.

Bir sulak alan olarak Amik Gölü tarih boyunca yörede insanların pek çok bakımdan yararlanma alanı olmuş; insanların ovanın yararlanma ilişkisinde belirleyici bazı roller üstlenmiştir. Gölün ortaya çıkışı, genişlemesi, daralması ve en nihayetinde kurutulması ile ortaya çıkan sonuçlar, doğal çevre ile insan arasındaki bağları çok açık ortaya koymaktadır. Amik Gölü, varlığını sürdürdüğü süre zarfında çevresindeki yerleşim alanlarını ve insan faaliyetlerini çeşitli biçimlerde etkilemiştir. Sahada büyük bir gölün varlığı, orada yaşayan insanların faaliyetlerini (balıkçılık ve çeşitli av hayvanlarının barınmasından dolayı avcılığa uygun ortam oluşuyla) ve o bölgenin çevresini (sivrisineklerle elverişli ortam yaratarak) etkilemiş olmalıdır. Daha da önemlisi gölün varlığı her şeyden önce tarıma elverişli toprakların miktarını sınırlandırmıştır. Amik Gölü'nün varlığının ve yokluğunun, ovanın beşerî ve ekonomik unsurlarının gösterdiği özelliklerin ve dağılışın açıklanabilmesi bakımından önemli bir yeri bulunduğu anlaşılmaktadır.

Varlığının söz konusu olduğu yıllarda Türkiye'nin en geniş alan kaplayan göllerinden biri olan Amik Gölü, doğaya en çok yararı olan 5 dünya gölünden biri olarak da tanımlanmaktaydı². Göl alanınının 19. yüzyılda aşağı yukarı 350 km², 20. yüzyılın başlarında ise gerileyerek 300 km² alan kapladığı da ileri sürülmektedir³. 1950'li ve 1960'lı yıllarda hazırlanmış tezlere, DSİ etütleri ve proje raporlarına göre Amik Gölü ve çevresindeki bataklık alanlar toplam 31.000 ha alan kaplamaktadır. Bu miktarın 9.000 hektarı göle ait olup, gölün etrafındaki bataklık alanlar ise yaklaşık olarak 22.000 ha kadardır. 1966 yılına ait DSİ Amik Geliştirilmesi Raporuna göre taşkın dönemlerinde göl alanınının hatta 52.000 hektarı bulunduğu kaydedilmektedir.

Amik Gölü'nün kurutulması ile yörenin coğrafî, ekolojik ve ekonomik özellikleri de bundan etkilenmiş, ova için yeni bir dönem başlamıştır. Gölün kurutulması ile büyük yararlar sağlandığı düşüncesi, zamanla ortaya çıkan olumsuz sonuçlar nedeniyle değişmiştir. Yıllarca sürdürülen kurutma çalışmaları ile istenen sonuçlar elde edilemediği gibi, sahanın ekolojik dengesinde meydana gelen bozulmalar gelecek için tehlike oluşturabilecektir. Çevreden inen sel suları için rezervuar işlevi gören gölün kurutulmasıyla, seller ve taşkınlar Amik Ovası ve çevresi için ciddi bir tehlike oluşturmaya başlamıştır.

2- Güney, Emrullah: "Türkiye Çevre Sorunları" Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002.

3- Kumerloeve, Hans: " The Lake of Antioch Proposal For Its Revival As Wildlife National Park in SE Turkey"

Amik Gölü'nün kurutulması deneyimi, insanoğlunun doğaya bilinçsizce yaptığı müdahalelere bugün bir örnek oluşturmaktadır. Gölün kurutulmasının doğrudan ve kısa vade etkilerinin bugüne kadar gözlenmiş olmasının yanı sıra, zamana yayılan dolaylı etkilerinin büyük bir kısmı da günümüzde izlenmektedir.

Amik Gölü, varlığını sürdürdüğü yıllar boyunca ekolojik açıdan büyük önem taşımasının yanı sıra; çevresi için de önemli bir yararlanma alanı oluşturmaktaydı. Bu sonucu Amik Gölü'nün varlığını koruduğu dönemlerde sağladığı yararları, gölden yararlanma şekillerini ve gölün ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan kayıpları ve sorunları değerlendirerek görebiliriz:

Amik Gölü taşkınları kontrol etme işlevine sahipti

Su miktarı ve kalitesi bakımından da son derece önemli bir düzenleyici olarak işlev üstlenen pek çok sulak alanın su döngüsünü düzenleyici bir tampon görevi gördükleri de bilinmektedir. Taşkın ovalar çevresindeki sulak alanlar, sel dönemlerinde bir rezervuar alanı olarak taşkın tehlikesini hafifletici görev yapmaktadır.

Gölün kurutulması ile hedeflenen en büyük sonuçlardan birisi de, Amik Ovası'nın taşkınlara maruz kalmasının önlenmesi olarak belirlenmişti. Ancak gölün kurutulması kapsamında gerçekleştirilen yüksek maliyetli pek çok taşkın önleme projesi, bu çalışmaların başarılı olamadığını ortaya koyan delillerden sayılmalıdır. 1940'lı yıllarda başlayan bu çalışmalar yeni projelerle günümüzde de sürmektedir. İnsanoğlunun doğaya müdahalesinin olumsuz ekolojik sonuçları bulunmakla birlikte, bu sonuçlar bir süre sonra üretime yansımaları nedeniyle ayrıca ekonomik bir boyut da kazanmaktadır. Taşkınlar, Amik Gölü'nün kurutulmasına karşın Amik Ovası için hâlâ büyük bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.

Amik Gölü geçmişte çevredeki yüksek alanlardan inen sel ve taşkın sularını doğal taşkın yataklarında tutarak, rezervuar görevi görerek; taşkın sularını depolamakta ve yıkıcı etkilerini en aza indirmekteydi. Sel sularının hızını keserek, sel sularıyla taşınan materyali tutarak, erozyonun önlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle sediment kontrolü işlevi üstlendiği de söylenebilir. Çevredeki dağlık alanlarda giderek artan orman tahribatı ve doğal bir rezervuar olarak taşkınları öteleme görevi gören Amik Gölü'nün kurutulmasına bağlı olarak taşkınlar, ovadaki tarım hayatına giderek büyük zarar vermektedir. Bu soruna çözüm bulmak için yürütülen çalışmalar yaklaşık 60 yıldır sürmektedir. Bu denli büyük maliyete ve harcanan emeğe karşın, ne yazık ki istenen başarı sağlanamamıştır. Bu çalışmaların toplamından elde edilen sonuç ise Amik Gölü'nün ortadan kaldırılması olmuştur. Oysa taşkınlar hâlâ Amik Ovası'nın sularla kaplanması, tarım ürünlerinin kaybına, toprak yapısının bozulmasına ve erozyona neden olmaktadır. Taşkınlardan etkilenen üreticilerin uğradığı zararlar oldukça büyüktür. Özellikle gölden kazanılan alanlarda ve yakın çevresinde tarım arazileri bulunan üreticiler, taşkınlardan daha fazla etkilenmekte ve tekrarlanan taşkınlarla

giderek artan bir ekonomik sıkıntının içine girmektedirler.

Amik Gölü sahasının tamamı ve çevresindeki bataklık arazilerin bataklık kurutma, taşkın koruma ve Amik Gölü kurutma çalışmalarından sonra, DSİ Genel Müdürlüğü İşletme ve Bakım Dairesi Başkanlığı tarafından 1994 yılında hazırlanan "Amik Gölü Projesi İzleme ve Değerlendirme Çalışmaları" raporuna göre, 1965 yılında 10.878 ha, 1966 yılında 12.112 ha, 1967 yılında 12.112 ha, 1968 yılında 14.817 ha, 1969 yılında 16.094 ha, 1970 yılında 7.052 ha, 1988 yılında 11.289 ha alanın su altında kaldığı ifade edilmektedir. Bugüne kadar sürdürülen çalışmalarla Amik Ovası'nın taşkın sorunlarına kesin bir çözüm bulunamadığı gibi gölden kazanılan topraklar hala taşkın tehdidi altındadır.

Ovada bugüne kadar uygulanan onlarca projeden sonra plânlanan "Reyhaneli Barajı Projesi" hem taşkın önleme hem de sulanan alanları artırmayı ve kurutulan Amik Gölünün eski konukları olan göçmen kuşlara yeni bir alan açmayı amaçlayan önemli bir projedir. Bir anlamda, daha önceki projelerde zarar verilen doğal çevreyi onarma ve geliştirme gibi bir amaca da hizmet edecek olan bu proje daha önceki projelerin olumsuz sonuçlarını hafifletmeye çalışacaktır. Onlarca projenin uygulandığı "Amik Gölü" deneyiminin maddi açıdan net belirlenemeyecek dolaylı etkileriyle bugüne kadarki maliyetini hesaplamak gerçekten çok zor olsa gerek.

Amik Gölü ve göle bağlı sular, biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekonomik yararlanma için önemliydi

Sulak alanlar dünyanın en üretken ekosistemleri olup, sayısız bitki ve hayvan türünün yaşayabilmek için bağımlı olduğu suyu ve birincil üretimi sağlayan biyolojik çeşitliliğin beşiği ve bitki genetik materyalinin depoları olarak kabul edilmektedir. Sulak alanlar, su kuşlarının yaşam ortamı olmasının yanında, buraları kullanan hayvan türleri ve ortama tamamen uyum sağlamış bitki ve hayvan türleri ile bilimsel çalışmalar bakımından adeta laboratuvar özelliği taşırlar. Sulak alanlar, yeryüzünün en yüksek düzeyde organik madde üreten ekosistemlerinden olup, çok yüksek bir ekonomik değere sahiptirler. Amik Gölü de doğal ortamların araştırılması ve bilimsel çalışmalar açısından çok zengin bir kaynak durumundaydı. Bu yönüyle gölün eğitim ve araştırma işlevi bulunduğu da söylenebilir.

Amik Gölü ve çevresindeki sular, balık ve çeşitli su canlıları açısından önem taşımaktaydı. Burada yaşayan çeşitli türdeki balıkların ise ticaret ve beslenme açısından büyük önemi bulunmaktaydı. Gölün kurutulması ile gölde sürdürülen balıkçılık faaliyetleri sona ermiş ve pek çok su canlısının yaşam alanı ortadan kalkmıştır. Yörede bir zamanlar Amik Gölü'nde ve Asi Nehri'nde bol miktarda avlanan ve Arap ülkelerine de ihracatı yapılan ve yılda ortalama 300 ton avlanan "yılan balığı"na artık rastlanmamaktadır. 1940 ların sonlarında gölde, Suriye'ye konserve olarak ihracatı yapılan "yılan balığı"nın, 1.80 m. boylarında iri kafalı "kedi balığı"nın ve "akbalık", "karabalık", "boru balığı", "benli balık" gibi

türlerin varlığından ve bol miktarda avlanıldığından söz edilmektedir⁴.

Ayrıca göl çevresi, çeşitli yaban hayvanları için de barınma ortamı oluşturan önemli bir ekosistem özelliğine sahipti. Burada yakın geçmişte "karaca", "yaban keçisi", "yaban kedisi" ve "susamuru" gibi türlerin bulunduğunu bilinmektedir. Aradan geçen 50-60 yılda Amik Gölü çevresindeki doğal hayatın çok olumsuz etkilendiği ve ne yazık ki bu zenginlikteki bir alanın korunamadığı anlaşılmaktadır. O dönemde burada avı yapılan pek çok türün günümüzde ya soyu tükenmiş durumda ya da türünün varlığı tehdit altında bulunmaktadır. Örneğin; ülkemizde yaban keçisi, yaban kedisi (karakulak) ve susamuru kolonilerinin popülasyonları oldukça az olup, koruma altındadır. Bu yönüyle de göl ve çevresinin nadir ve soyu tehlike altında olan türlere ev sahipliği yapması gibi önemli bir işleve sahip oluşunu belirleyebiliriz.

Sulak alanlar, su kalitesiyle ilgili olarak da önemli fonksiyonlara sahiptirler. Sazlar ve diğer sulak alan bitkileri toksinlerin uzaklaştırılması ve suları oksijensiz bırakan aşırı besin ortamını normal düzeye getirmede önemli görevler üstlenirler. Gölün kurutulması sonucunda yörenin su rejiminde ve kalitesinde bozulmalar olduğu düşünülmelidir. Göl ile ilişkisi olan sulara (Asi, Afrin, Karasu, kanallar vb) geçmişte avlanan türlerin bugün pek çoğu bulunmamaktadır. Göl kurutulduktan sonra Asi Nehri'nde avlanan balık türleri ve miktarında da belirgin bir azalma vardır. Ş. Yalçın, Asi Nehri'nde yakın geçmişte 160 cm. 55 kg civarında karabalık türüne rastlandığını, ancak günümüzde en fazla 4 kg. civarında olanlara rastlanabildiğini ifade etmektedir. Çamurlu ve oksijeni düşük, kirli sular da da yaşayabilen bu balık türünün yöre insanının beslenmesindeki önemli rolü bulunmaktaydı. Oysa günümüzde Asi Nehri'nde balıkçılık faaliyetleri sona ermek üzeredir. Bölgede daha önce kayıtlı olup da günümüzde bulunmayan türler ise *Acanthobrama mirabilis*, *Hemigrammocapoeta sauvagei*, *Cyprinion macrostomus*, *Garra variabilis*, *Aspius vorax*, *Barbus capito*, *Barbus rajonarum*, *Barbus capito pectoralis*, *Rutilus tricolor*, *Alosa fallax nilotica*, *Orthrias panthera*, *Orthrias argyrogramma*, *Orthrias insignis*, *Aphanius fasciatus*, *Gambusia affinis*, *Alburnus coeruleus*, *Alburnus kotschyri*, *Tor canis*, *Leuciscus berak*, *Tylognathus caudomaculatus*, *Tylognathus nanus*, *Cobitis simplicispinna*, *Aphanius sophiae* olarak belirlenmiştir. Bu türlerinin bazılarını, yöre balıkçılarından alınan bilgilere göre son 50-60 yıldır rastlanılmadığı öğrenilmiştir⁵. Günümüzde Asi ve çevresindeki sulara sadece 14 balık ve 1 karides türü saptanmıştır⁶.

Doğada bazı türlerin ortadan kalkması ve yerini yeni türlere bırakması şüphesiz doğal bir durumdur. Ancak bir türün ortadan kalkması ve yerini yeni bir türün alması çok uzun bir zaman gerektirmektedir. Her şeyden önce bir türün ortadan kalkması, besin zincirini bozacağından bu durumun insanlar da dahil olmak üzere diğer canlılar için çok farklı etki kategorilerinde olumsuz sonuçları söz konusu olabilmektedir. Örneğin bir hayvan türü yok olduğunda ekosistem-

4- Saadet, Melek: "Amik Ovası'nın Monografyası"

5- Şükran Yalçın, "Asi Nehri ve Bağlı Suların Balık Faunası", s.73

6- Meltem Dural, "Asi Nehri'nin Bazı Fiziksel, Kimyasal ve Biyolojik Parametrelerinin Tespiti", s.31

deki besin zinciri av-avcı ilişkilerine bağlı olarak önemli ölçüde değişikliğe uğramaktadır. Bu değişiklikler besin zincirinin başka düzeylerinde de ikincil bir bozulmaya neden olmaktadır. Birincil üreticileri yok eden bir bozulma besin zincirinin temelini zarar vermekte, en sonunda da zincirin bütün bölümlerinde yıkıma yol açmaktadır. Besin zincirinin enerji verimindeki azalma sonucunda, beslenebilen canlıların sayısı her düzeyde biraz daha azalmaktadır.

Kırsal alanlardaki hatalı uygulamalar sonucunda meydana gelen ekolojik bozulmalardan en çok zarar gören sadece doğa ve canlıları değil, öncelikle yöre halkıdır. Bu durum yerel refah ve sağlık değil, büyük çoğunluğun geçim olanaklarını yitirmesi durumunu yaratmaktadır. Sulak alan ekosistemleri pek çok yararının yanı sıra; içme suyu, çatı örtü malzemesi olarak sazlar, balıklar ve kerestelik olarak çabuk gelişen ağaçlar gibi direkt olarak insanların tüketimi için de kaynaklar üretir⁷. Dolayısı ile bu ekosistemlere müdahale zenginliğin yoksulluğa dönüşümüyle sonuçlanmaktadır.

Göl çevresindeki geniş yer kaplayan çayırlar, büyükbaş hayvancılığın yöre için önemli bir ekonomik faaliyet olmasına katkıda bulunuyordu. Göl çevresindeki otlak alanların tarım arazilerine dönüştürülmesiyle de yöredeki hayvancılık faaliyetleri önemli ölçüde gerilemiş ve önemli bir ekonomik geçim kaynağı olma özelliğini kaybetmiştir.

Gölün kurutulması ile gölde sürdürülen balıkçılık faaliyetleri ve saz toplayıcılığı faaliyetleri de sona ermiş, pek çok su canlısının yaşam alanı ortadan kalkmıştır. Göl çevresindeki sazlıklardan elde edilen sazlar yakacak malzeme olarak, meskenlerde örtü malzemesi olarak kullanılmaktaydı. (Bazen toplanan sazlar, kağıt fabrikalarına satışı yapılarak ticari önem de taşırlar.) Göl çevresindeki alanlarda hızla gelişen ağaç türleri ticari açıdan önem taşımaktaydı. Saz, odun ve bitki artığı üretmesiyle Amik Gölü ve çevresinin bir enerji kaynağı olma işlevi üstlendiği de söylenebilir.

Göl ve çevresinin rekreasyon işlevi bulunmaktaydı

Sulak alan ekosistemleri ayrıca rekreasyonel etkinlikler ile estetik duygu ve düşüncelerin gelişmesi için de ortam oluşturur. Amik Gölü de rekreasyonel etkinlikler olarak balık tutma, avcılık, kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık ve gezinti ile diğer yasal yaban hayatı etkinlikleri bakımından uygun bir ortam oluşturmaktaydı. M. Saadet, 1948 tarihli "Amik Ovası'nın Monografyası" adlı tezinde Amik Gölü ve çevresinde çok zengin bir yaban hayatı tasviri yapmaktadır. Tezde, av hayatının göl ve çevresinde çok yaygın oluşu anlatılarak hangi dönemlerde hangi avların ne şekilde ve nerede yapıldığı konusunda detaylı bilgi bulunmaktadır. Buna göre "bıldırcın" akınları Ağustos ayı başlarından Ekim sonuna kadar sürmekte, "incirci kuşu", "çulluk", yaban kazları, yaban ördekleri ve "kaskarabatağı" gibi kuşlara sıkça rastlanılmaktaydı. 15 Ekimden itibaren "yeşil boyunlu ördekler", "kuzey ördekleri", "siflör", "barbarin" gibi hayvanların avının yapıldığı

7- Ger Bergkamp, Brett Orlando, "Wetlands and Climate Change", IUCN ,October 1999

8- Kumerloeve, Hans;a.g.e.,ss.17-26

ifade etmektedir.

Dünyada bu alanda gelişen turizm alanları yeni bir gelir kaynağı olarak önemli bir ekonomik önem kazanmıştır. Sulak alanların bu yeni kullanım modeli böylece bu ekosistemlerin daha iyi ve yararlı kullanımına yönelterek sulak alanlardaki bozulmayı önleyici olmaktadır.

Kuş gözlemciliği ise tüm dünyada giderek büyük ilgi gören kitlesel bir turizm dönüşme yolundadır. Ülkemiz, 450 civarında kuş türü ile Akdeniz ülkeleri arasında en fazla kuş türüne sahip bulunmaktadır. Kuşların Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından yaptıkları göçlerde önemli kuş göç yollarından birinin Amik Ovası çevresinden geçmesi yörenin geçmişte bir kuş cenneti olmasını sağlamıştır. Ülkemizde çeşitli sulak alanlarda barınan bu kuş türlerinin sadece bizim değil, tüm dünyanın ortak malı olduğu kabul edilmelidir. Bu alandaki büyük zenginliğimizi koruyabilmek ve sorumluluğumuzu yerine getirebilmek için yeni plânlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Amik Gölü'nün kurutulması ile önemli bir sulak alanımızı kaybettiğimiz kesindir. Bu zenginlikten geri kalan son parça da, tarımsal üretimde denetimsiz olarak kullanılan ilâçlar ve gübreler nedeniyle meydana gelen kirlenmeye bağlı olarak, yakın bir gelecekte tamamen ortadan kalkacaktır. Kurutulmasına rağmen saha, su kuşları açısından hâlâ büyük önem taşımaktadır. Bu sahanın Kumerloeve'nin önerdiği gibi "Ulusal Park" olarak düzenlenmesi dünya ölçeğinde önemli bir turistik alan yaratabilecektir⁸. Amik Ovası'nın çok eskiye uzanan tarihi ve bu tarihten kaynaklanan zenginliği de düşünülecek olursa burası bir açık hava müzesi olabilecek potansiyele sahiptir. Doğal ve tarihsel özelliklerin bir arada bulunduğu yörede; ulusal park olarak gerçekleştirilecek bir düzenleme ile bölgenin büyük turizm potansiyeli harekete geçirilerek, yörenin kalkınmasında önemli bir güç olabilecektir. Bunlar yapılamadığı takdirde, göl alanını tekrar canlandırma çalışmaları yapılarak, yörenin "Özel Çevre Koruma Bölgesi" statüsüne alınması çok yerinde olacaktır. Tarım faaliyetlerinin ise bu durumda "organik tarım" yöntemleri ile çevre-tarım ilişkisini gözetererek sürdürülmesi mümkündür. Bu uygulama da ülkemizin doğal hayat bakımından hassas dengelere sahip alanları için iyi bir örnek oluşturacaktır. Ülkemizde bulunan ve tehlike altında bulunan pek çok sulak alan çeşitli koruma statüleri ile koruma altına alınmıştır. Amik Gölü'ne benzer sulak alanlar olan Sultansazlığı (Kayseri), Akgöl (Ereğli Sazlığı - Karaman), Yumurtalık (Adana), Seyfe Gölü (Ankara), Gala Gölü (Edirne) "Tabiat Koruma Alanı" statüsündedir. Başka bir koruma statüsü de "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" kapsamındaki uygulamalardır. 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesine dayanılarak 10 dan fazla Özel Çevre Koruma Bölgesi ilân edilmiştir. Amik Gölü ve çevresi, yukarıda belirtilen koşullar ve esaslar çerçevesinde "Özel Çevre Koruma Bölgesi" statüsüne kavuşabilmek için yeterli unsura ve özelliğe sahiptir. Ancak gölün tekrar canlandırılması ve alınacak bazı önlemlerle (yörede organik tarım yöntemlerinin teşvik edilmesi, arkeolojik çalışmalara destek sağ-

lanması, göl alanında doğal hayatı canlandıracak ve güçlendirecek bazı düzenlemelere gidilmesi vb) önemli ölçüde uygunluk sağlanmış olacaktır.

Türkiye'nin ve dünyanın en önemli kuş konaklama, beslenme ve üreme alanı olarak çok önemli bir işleve sahiptir

Sulak alanların vazgeçilmez parçaları olan su kuşları da zaman içindeki bu sulak alan tahribatından paylarını almışlardır. Bugün dünya üzerinde yaşayan 9.000 tür su kuşunun yaklaşık 1.000 türünün soyları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır (ICBP 1987). Bu türlerin bazıları ya ülkemizin yerli türleri ya da göç sırasında uğrayan türleridir. Bird Life International tarafından 2000 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre ise yaklaşık 1.200 kuş türünün (şu andaki kuş türlerinin %12'si) nesli önümüzdeki yüzyıl içinde tükenebilir. Bazı türlerin neslinin tükenmesi kaçınılmaz görünse de türlerin çoğu, kuşların korunmasını sürdürülebilir kalkınmanın bütüncül bir parçası olarak görürsek kurtarılabilir. Unutmamak gerekir ki kuşlar, aynı zamanda çok iyi bir çevre göstergesi durumundadırlar.

Ülkemizdeki sulak alanlar kıtadan kıtaya göç eden kuşlar için enerji depoladıkları bir durak özelliği göstermektedir. Kuşların göçleri sırasındaki bu uzun yolculuklarını güvenli bir şekilde yapabilmeleri için, Türkiye'deki sulak alanların varlığı bu nedenle herhangi bir ülkeninkinden daha fazla önem taşımaktadır.

Amik Gölü'nün sakinleri kuşlarla ilgili pek çok araştırma yapan H. Kumerloeve'nin çalışmaları da Amik Gölü'nün yaban hayatı ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Gölün kuzey ve kuzeybatı kıyılarının görkemli ıssız bataklık bitki örtüsü ile kuşatıldığını Meinertzhagen (1933)'ten aktarmaktadır. Meinertzhagen'in bunları ifade ettiği tarihten 20 yıl sonra yöreye yaptığı yolculukta, balıkçı ve avcılarının yoğun bir şekilde avlandıkları ancak yine de burasının hayvanlar için güvenli, harika bir cennet oluşu nedeniyle hâlâ kuş türlerinin varlıklarını sürdürdüğü ifade edilmektedir. Bu tarihlerden birkaç yıl sonra göl çevresinde traktörlerin çalışmaya başladığı ve mandaların yerini sığırlar ve atların aldığı açıklanmaktadır.

Kumerloeve'ye göre Amik Gölü; yaklaşık 48 kuş türünün yavrulama alanı olmasının yanı sıra, bazı kuş türlerinin ilk olarak burada tanınarak adlandırılması ile de çok büyük bir önem taşımaktadır: "yılanboyun" (*Anhinga rufa* / *Plotus Chantrei*, 1822), "turaç" (*Francolinus francolinus*/ Meinertzhagen, 1933), "bıyıklı baştankara" (*Panurus biarmicus*/ Kumerloeve, 1958). Ayrıca göl, yavrulama yapan veya sadece ilkbaharda güneyden kuzeye, sonbaharda kuzeyden güneye göç eden kuşların beslenme ve dinlenme alanı olarak önem taşıymaktaydı. Bir zamanlar Amik Gölü'nün barındırdığı onlarca türden bazıları şunlardır: "bataklık kiraz kuşu" (*reed bunding*/ *Emberiza schoeniclus*), "ispanyol serçesi" (*spanish sparrow*/ *Passer hispaniolensis*), "çulha kuşu" (*penduline tit*/ *Remiz Pendulinus*), "büyük kamışçın" (*great reed warbler*/ *Acrocephalus arundinaceus*), "saz bülbulü" (*reed warbler*/ *Acrocephalus scirpaceus*), "büyük akbalıkcıl" (*great whi-*

te egret/ Egretta alba), "balaban" (bittern/ Botaurus stellaris), "turna" (crane/ Grus grus), "kızkuşu" (lapwing/ Venellus vanellus Chettusia), "yelpazekuyruk" (fan-tailed warbler/ Cisticola juncidis), "kamuş bülbülü" (cetti's warbler/ Cettia cetti), "kınılı keklik" (rock partridge/ Alectoris chukar), "yakalı toy" (houbara bustard/ Cyhlamydotis undulata), "arıkuşu" (bee eater/ Merops superciliosus)⁹.

Bird Life International'ın bildirdiği kategoriler ve kriterlere göre, Türkiye'de yaşayan ve nesli dünya ölçeğinde tehlike altındaki türlerin (kriter A 1) sayısı 24'tür. Amik Gölü'nün kurutulmasından sonra türü ortadan kalkan "yılan boyun" ve "kaskarabatağı" dışında Kumerloeve'nin Amik Gölü ve çevresinde gözlemlendiğini belirttiği 4 tür de bu listenin içinde yer almaktadır. Bunlar: Türü tehlike altına girebilir statüsündeki "Kara kanatlı bataklık kırlangıcı" (Black winged pratincole/ Glareola nordmanni), hassas statüsündeki "dikkuyruk" (White-headed/ Oxyura leucocephala), hassas statüsündeki "küçük kerkenez" (Lesser kestrel/ Falco naumanni) ve yine hassas statüsündeki "şah kartal" (Imperiale eagle/ Aquila heliaca) türleridir. 2000 yılında yapılan gözlemlerde hassas statüsündeki "büyük orman kartalı" (Aquila clanga) da Mart ayında sadece iki adet olmak üzere yörede tespit edilmiştir¹⁰.

Kurutulmasına rağmen Amik Gölü, su kuşları açısından hâlâ büyük önem taşımaktadır. Eski göl alanının hâlâ çeşitli ördek türleri, sakarmeke, pelikan gibi kuşların konaklama ve üreme alanı olduğu anlaşılmaktadır. Gülova köyü muhtarı Ahmet Anlar, "göl aynası ve çevresinden hala kuş yumurtaları toplandığını, pelikan sürülerine rastlandığını, kanal boylarında ördek sürülerine rastladıklarını" ifade etmektedir. Köy halkından Mehmet Bayraktar'da "yakın zamanlarda çok miktarda turna sürüleri, sakarca, karakaz, yeşilbaş ördek ve çok çeşitli su kuşlarının buralarda barınıp beslendiklerine tanık olduklarını" belirtmektedir. Amik Gölü'nün kurutulması çalışmalarına karşın bu alandaki ekolojik yaşamın hâlâ pek çok sulak alandan daha ileri bir durumda olması burası için bazı önlemlerin acilen alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Amik Gölü'nün kurutulması ile bozulan doğal dengeyi tekrar düzenlemek için; Muratpaşa tahliye kanalının Karasu ile birleşim noktasının kuzeyinde 1 milyon m² göl alanı olarak, 0-6 m. derinliğinde "sulak alan" olarak değerlendirilecek bir sahanın, DSİ Reyhanlı Barajı Projesi kapsamında kararlaştırılması bu konuda ümit verici bir gelişme olarak kabul edilebilir. Reyhanlı Baraj gölünün de sahanın ekolojisine katkısının olacağı düşünülmelidir. Ayrıca Reyhanlı Barajı'nın gerçekleştirilmesi ile doğal göl olan Balıklıgöl'ün ve irili ufaklı göllerin kaynak sularıyla beslenerek, sulamada kullanılmayarak, doğal dengenin sağlanmasına yardımcı olacağı açıktır. Bu projeler ekolojik dengenin korunmasına yardımcı olmalarının yanı sıra, yörede rekreasyonel faaliyetlerin gelişmesine de katkı sağlayabileceklerdir.

9- Kumerloeve, Hans; a.g.e., ss. 17-18.

10- Hatay Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, "Hatay Belen geçidi ve Civarında Süzülen Kuşların Araştırılması ve Uçuş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi Raporu"

Amik Gölü çevresi için su kaynağı olma özelliğine sahiptir

Ovadaki sulama suyu günümüzde yöredeki barajlardan (Tahtaköprü, Yarseli Barajı) Asi Nehri ve yer altı sularından, kurutma amacıyla ovada açılan tahliye kanallarından sağlanmaktadır. Sözü edilen tüm sular bütünüyle Amik Havzası içinde kalmakta ve bu havzanın suları da Asi Nehri ve kolları tarafından toplanmaktadır. Amik Gölü kurutulduktan sonra Afrin, Karasu ve bataklık alanlara dökülen çeşitli dereler doğrudan Asi nehri'ne bağlanmış; buna bağlı olarak da yörede suyun bulunma ve yararlanma özellikleri farklılaşmıştır. Amik Gölü taban suyunun da kontrolünü sağlamak ve yer altı suları için rezerv oluşturmaktaydı. 1970'li yıllarda 10-15 m. derinlikte ovada su bulunurken günümüzde ortalama olarak 60-70 m. derinlikte su bulunabilmektedir. Gölün kurutulmasından sonra bazı yerlerde 300 m. derinliğe kadar inilmesine rağmen su bulanamamaktadır. Amik Ovası'nda yer altı sularının sulama açısından büyük önemi bulunmaktadır.

Gölün varlığı, havadaki nem dengesinin korunmasına yardımcı olarak iklim elemanları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Buna göre gölün varlığını koruduğu yıllarda (1944-1948) Antakya'da bağıl nem oranı % 70.8' dir. Uzun yılların ortalaması olarak % 1.8' lik bir azalma söz konusudur. Bu durumun gölün kurutulması ile ilişkili olabileceği düşünülebilir. Nitekim, DMI Ulusal İklim Programı Çalışmaları çerçevesinde Türkiye'de seçilmiş bazı istasyonların mevsimlik ortalama nem değerleri için Mann-Kendall Trend Analizi uygulanmıştır. Buna göre, Antakya istasyonundaki 57 yıllık verilerin değerlendirilmesiyle, kış mevsimindeki ortalama nem değerlerinde azalan yönde bir trend; yaz mevsiminde de artan yönde bir trend saptaması yapılmıştır.

Tablo : 2 Antakya'da Bağıl nem Oranının Aylara Göre Dağılışı (1940-1991)

Table: 2 Relative humidity in Antakya per month (1940-1991).

AYLAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bağıl Nem Oranı %	74	72	69	68	67	67	69	69	66	65	69	76

Kaynak: DMI, Antakya İstasyonu

Ancak 1944-1948 yıllarına ait bağıl nem ortalamalarının ise şu değerlere sahip olduğu belirlenmiştir:

Tablo : 3 Antakya'da Bağıl Nem Oranının Aylara Göre Dağılışı (1944-1948)
Table: 3 Relative humidity in Antakya per month (1944-1948).

AYLAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bağıl Nem Oranı %	75.7	74.2	71.2	65.3	67.5	67.8	67.4	65.7	67.1	70.8	80.6	75.7

Kaynak: M. Saadet

Ayrıca ova köylülerinin, gölün kurutulmasından sonra ovadaki rüzgârların hızının geçmişe kıyasla arttığı yönünde iddiaları bulunmaktadır. Bitki örtüsünün sürtünmeye bağlı olarak rüzgâr hızını azaltıcı etki yaptığı bilinmektedir. Amik Gölü'nün kurutulması ile, göl ve çevresindeki bataklık alanlarda bulunan saz ve ağaç topluluklarından oluşan bitki örtüsü de ortadan kalkmış; buna bağlı olarak, önemli bir engebe bulunmayan ovada rüzgâr hızının artmış olabileceği düşünülebilir. Ovadaki şiddetli rüzgarlar seracılık faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Bu durumun ekonomik açıdan da olumsuz bir sonuç ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

Gölün Kurutulmasıyla Elde Edilen Düzlüklerin Ortaya Çıkardığı Sorunlar:

Gölden kazanılan alanların topraksız köylülere dağıtılması

Gölün kurutulması ile elde edilen topraklar tarıma açılarak, topraksız köylülere dağıtılmış ve ovada bu tarihlerden başlayarak nüfus ve yerleşme sayılarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Ancak çevresi için doğal bir rezervuar görevi gören Amik Gölü kurutulduktan sonra meydana gelen taşkınlarda ve hatta yağışların yoğunlaştığı dönemlerde ovanın topoğrafik şartlarına bağlı olarak göl alanı tekrar oluşmakta; eğim derecesinin az oluşuna bağlı olarak gölden kazanılan alanlar uzun süre su altında kalmaktadır. Bu durum ise toprağın yapısını bozduğu gibi; geç ekim veya ürün kaybına neden olarak her yıl önemli ekonomik kayıplara yol açmaktadır.

Amik Gölü'nün kurutulması çalışmaları sürerken, bir yandan da kurutulan bataklık alanların tarıma açılması çalışmaları sürdürülmüştür. 1949 yılında başlayan yöredeki topraksız çiftçi ailelerine toprak dağıtım çalışmaları 1959 yılına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Sadece bu tarihler arasında 10.085 aileye tarım arazisi dağıtılarak, toprak sahibi olmaları sağlanmıştır. İlk olarak dağıtılan topraklar hane başına ortalama 40 dönüm kadarken, ilerleyen tarihlerde dağıtılan toprak miktarı hane başına 10-20 dönüm arasında değişiklik göstermiştir.

Bu tarihten sonra ıslah çalışmaları sürdürülen 10.00 dönüm kadar alan kalmış ve çalışmaların tamamlanması ile hazine arazisi olarak, topraksız ya da

toprağı yetersiz çiftçi ailelerine yıllık olarak kiraya (icar) verilmeye başlanmıştır. 6.11.1994 tarihinden itibaren Millî Emlâk Genel Tebliği esaslarına göre kiraya verilmeye başlanmıştır. Tebliğin asıl amacı, arazinin bulunduğu yerde oturan, hiç toprağı olmayan veya yeterli toprağı olmayan çiftçilere Hazine arazilerinin kiraya verilmesidir. Araziler muhtaç çiftçilere beş yıl süre ile kiralanmaktadır.

Gölden kazanılan topraklar ovadaki topraksız köylülere, yörede iskan yapılan ailelere ve Afgan mültecilere 10'ar dönümlük parseller şeklinde dağıtılmıştır. Ancak gölün kurulmasından hemen sonra dağıtılan bu arazilerden toprak yapısındaki sorunlar nedeni ile uzunca bir süre ürün alınmamıştır. Günümüzde de Amik Gölü çevresinde 10-20 bin hektar alan kaplayan bu topraklar; hemen her yıl Asi Nehri, Karasu ve Afrin çaylarının taşkınına maruz kalmaktadır. Ovada biriken sular daha önce vatandaşlara dağıtılan bu topraklarda, ekili arazilerde ürün kaybına veya hiç ekim yapılamamasına neden olmaktadır. Geçim şartları iyi olmayan buradaki üreticilerin hayatları bu olaylarla daha da güçleşmekte ve yoksullukları giderek artmaktadır.

Toprak dağıtım çalışmaları yörede bazı olumlu ve olumsuz beşerî ve ekonomik sonuçlara da neden olmuştur. Her şeyden önce topraksız çiftçi aileleri topraklandırılarak, bir geçim kaynağına sahip olmuştur. Tarıma açılan alanlarda özellikle pamuk tarımının yaygınlaşması ile hem çiftçi ailelerinin hem de yörenin tarımsal gelirlerinde başlangıçta artışlar olmuştur.

1980'lerden başlayarak eski Amik Gölü alanındaki araziler, İskan Kanunu hizmetlerini yürüten KHGM tarafından yörede iskânı sağlanan ailelere verilmeğe başlanmıştır. Bu iskânlar Türkiye'nin diğer bölgelerinde yapılan barajların göl alanı altında kalan köylerde yaşayan ailelere ve göçebe grupların yerleşik hayatta geçmelerini sağlamak amacıyla yapılmış olup; her aileye bir ev ve arazi tahsis edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Amik Ovası'na yerleştirilen başlıca göçmen grupları şunlardır:

- 1) Antakya Barajı yapımından etkilenen aileler,
- 2) Atatürk, Altınkaya, Derbent Barajlarının yapımından etkilenen aileler,
- 3) Sultansuyu, Çakmak Barajlarının yapımından etkilenen aileler,
- 4) Sarıkeçili göçebelere,
- 5) Baldıran göçebelere,
- 6) Afgan göçmenleri.

Ayrıca Karadeniz Bölgesi (Sinop, Samsun, Çorum)'nden ve Adıyaman'dan arazileri çeşitli nedenlerle istimlak edilen aileler de Tayfur Sökmen Köyüne yerleştirilmiştir. Tayfur Sökmen Köyü, tamamen göçmen nüfusun bulunduğu bir köy olarak 1985'ten sonra kurulmuştur. Buraya yerleşen ailelere 20 yıl geri ödemesiz şekilde devlet tarafından konut tahsisi de yapılmıştır. 1982'de Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a düzenlediği saldırılarda evlerini ve işlerini kaybeden 5.000 Afgan göçmeni de mülteci olarak Türkiye'ye gelerek Amik Ovası'na yerleştirilmiştir. Ovakent köyündeki Afganlar, günümüzde Hazinesinin verdiği 10'ar

dönümlük arazilerde çiftçilik yapmakta ya da dericilik ile uğraşmaktadır. Yıllardır iskâna tabi tutulan Amik Ovası'na son olarak, Giresun Şebinkarahisar'daki Kılıçkaya barajı yapımı nedeniyle toprakları istimlak edilen 217 aile yerleştirilmiştir. Ülke genelinde çeşitli yerlerdeki kamulaştırma çalışmalarından etkilenen ailelerden bugüne kadar yörede iskân edilen aile sayısı 1.256'dır ve bu ailelere dağıtılan toprak miktarı ise 27.980 dekadır. Arazileri kamulaştırılan 410 ailenin ve 1.093 göçebe ailenin toplam 1.503 konutluk inşaatları ise sürmektedir.

Göl alanından kazanılan toprakların yörede iskân edilen ailelere dağıtılması ile ovada farklı kültürel kimliklerden oluşan bir nüfus yapısı ve bunun sonucu olarak kültürel etkileşimler meydana gelmiştir. Ancak senelerce gölden kazanılan sorunlu topraklarının bakımını yaparak, sulama sorununu çözen toprak kiralayıcısı yöredeki yoksul ailelerden topraklar alınarak bu göçmen ailelere vermeye başlanmıştır. Bu durum yöre halkı ile göçmen nüfusu karşıya karşıya getirmiş ve bazı istenmeyen olaylar meydana gelmiştir. Amik Ovası'ndaki iskân politikasının sonucu olarak 4.661 ailenin topraksız kaldığı tahmin edilmektedir. Yaşanan huzursuzluklar bazı göçmen ailelerin geri dönmesine de neden olmuştur. Günümüzde ise göçmen ailelerinin artık tamamen yöreye adapte olduğu, yerli halkın da göçmen nüfusa ilişkilerinin iyi olduğu anlaşılmaktadır. Zaman içinde meydana gelen evlilikler Amik köylüleri ile göçmen ailelerin kaynaşmasını sağlamıştır. Yaşanan sorunlar değerlendirilecek olursa; toplumda adalet duygusunu zedeleyecek, toplumsal barışı tehlikeye düşürecek hassas kararlar ve uygulamalar oldu bittiye getirilmemeli; sorunların ortaya çıkmasını engelleyecek önlemler araştırılmalı ve alınmalıdır. Ancak sadece iskan maliyetini azaltmak için, yöredeki hazine arazilerinin toplu arazi ve arsa olarak görülmesi yaklaşımı; hem yerli halkın, hem de göçmen ailelerin incitilmesine ve sıkıntılara yol açmıştır.

Toprak veriminin azalması

Amik Ovası çiftçilerine göre, gölün kurutulması ile verimde de yıllar içinde önemli düşüşler meydana gelmiştir. Geçmiş yıllarda ovada dönüm başına en az 700 kg buğday ve 500 kg. pamuk alınırken; artık 250 kg buğday, 200 kg pamuk alabilenlerin durumundan memnun olduğu ifade edilmektedir. Göl kurutulmadan önce göle yakın tarlalardan susuz olarak dönüm başına 300 kg., göle uzak tarlalardan ise yer altı suları ile sulanarak dönüm başına 600 kg. pamuk alınmaktaydı¹¹.

Gölün kurutulması ile elde edilen toprakların 5.000 ha'lık bölümünde tuzlanma meydana gelmiştir.

Ovada yoğun tarım faaliyetlerinin sonuçları

Yoğun tarım faaliyetlerine bağlı olarak, sulama suyuna olan gereksinimin de artmasıyla sulama yetersizlikleri ve güçlükleri ortaya çıkmıştır. Yine yoğun tarım faaliyetlerine bağlı olarak gübre ve kimyasal ilâç kullanımı da artmış; su kay-

naklarında kirlenme baş göstermiştir. Önemli bir su kaynağı olan göllerin kurutulması gelecekte kullanılabilir su kaynakları potansiyelini de tehdit etmektedir.

Toprak sahibi olmadan önce büyük arazi sahiplerinin yanında ortakçılık usulü ile çalışan köylüler, toprak sahibi olduktan sonra çalıştıkları çiftliklerden ayrılarak topraklarına yakın alanlarda yerleşimler oluşturmaya başlamışlardır. Kurutulan Amik Gölü ve çevresindeki mevcut yerleşimlerin daha fazla nüfuslanması ya da yeni yerleşimlerin oluşmaya başlaması bu döneme rastlamaktadır. 1950'li yıllar ovada nüfuslanmanın arttığı ve yeni köylerin oluşmaya başladığı bir dönem olmuştur. Toprak dağıtımı çalışmaları, izleyen yıllarda da sürmüş; toprak alabilen bazı çiftçi aileler de köylerde oturmayıp, ilçe merkezlerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. İlçe merkezlerinin de ovaya yakın konumlarda bulunmaları, ulaşım kolaylıkları vb. faktörlerin de etkisiyle bu yıllarda ilçe merkezleri çevresinde ilk gecekondular ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kentsel yerleşim alanlarının, yerleşimi sınırlayan fizikî eşiklerin etkisi ve hızlı bir kentsel gelişim sürecine bağlı olarak Amik Ovası'na yöneldiği ve ovadaki yerleşim birimleri içinde de uygun fonksiyonlara sahip olanların hızla büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu durum ovadaki tarım alanlarının daralması ve ortadan kaldırılması gibi önemli sorunlar oluşturması yanında, sel ve taşkın tehlikesi açısından ova ve yakınında bulunan yerleşmeler daha fazla risk taşımaktadır. Ovada belde belediyelerinin sayısının fazla oluşu dikkat çekicidir. Bu durum belediyelerin büyüme ve gelişme konusunda rekabetlerine yol açmakta; sonuç olarak da yapılaşma için izin ve denetim ölçütleri esnetilmekte, yapılaşma hız kazanmakta ve ovadaki tarım topraklarının ve çevrenin korunması güçleşmektedir. Belde belediyelerinin bu hızlı yapılaşmaya, artan nüfusa yanıt verebilecek altyapıları ise bulunmamaktadır. Yönetimsel anlamdaki bu çeşitlilik, bölgesel plânlama çalışmalarının gereğini ortaya koymaktadır. Amik Ovası ve çevresindeki kentsel ve tarımsal gelişmenin sağlıklı sürdürülebilmesi, doğal kaynakların korunmasını esas alan ve çevreyle uyumlu tarımsal altyapısının geliştirilmesi için bölgesel ölçekte plânlama çalışmaları yararlı olacaktır. Esasen ülkemizdeki verimli tarım alanlarının bulunduğu ovalarda da benzer sorunların yoğun olarak yaşanması, bu konuda ülke genelinde belirlenecek kapsamlı bir politika çerçevesinde bazı yasal ve kurumsal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermektedir.

Amik Ovası ve çevresi Türkiye'nin büyük şiddette depremler üretebilen aktif deprem alanlarından birisidir. Tarihsel kayıtlar ve veriler değerlendirildiğinde bu sahadaki yerleşimlerin tarih boyunca pek çok kez büyük yıkımlar yaşadığı görülmektedir. Sahada uzunca bir dönemdir çok şiddetli depremlerin görülmeyişi, dikkatlerin buraya da yönelmesine neden olmuştur. Tektonik özellikleri nedeniyle risk potansiyeli yüksek olan bu alanda her şeyden önce depreme karşı hazırlıklı olunmalı ve gereken her türlü önlem alınmalıdır. Ancak görünen o ki yapılaşma her geçen gün Amik Ovası'na doğru yayılmaktadır. Alüvyal birikim alanı olan ovada yapılaşma mutlaka kontrol altında tutulmalı ve yapılacak ayrıntılı zemin incelemelerinden sonra kat sayısı izinleri yeniden belirlenmelidir. Ancak gö-

rünen o ki ovada 7-8 katlı yapılar hızla artmaktadır. Eğer bu yapılar deprem tehlikesine karşı özel bir mühendislik uygulaması olmadan yapılmış sıradan yapılar, sağlamlık durumları mutlaka değerlendirilmeli, gerekirse kat azaltılması, güçlendirme vb. çalışmalar yapılmasına gidilmelidir. Ova sınırları içinde çok sayıda belde belediyesinin varlığı konunun bütünsel olarak ele alınmasını güçleştirmektedir. Rant kaygısı nedeniyle ovada yeni yerleşim alanlarının oluşturulmasına izin verilmektedir.

Ovadaki yoğun tarımsal faaliyetler ve yerleşim alanlarının artan baskısı gibi nedenlerle Amik Ovası'ndaki höyükler de büyük zarar görmüştür. Ovada uygarlığın en eski dönemlerine ait, uygarlık tarihini aydınlatacak bilgi ve belgeleri barındıran yaklaşık 300 höyük bulunmaktadır. Ancak günümüzde ovadaki tüm höyükler teraslanmış, kesilmiş, ortadan kaldırılmış ya da üzerlerine bina yapılmış durumdadır. Ayrıca höyükler, toprak binaların sıvanması işlerinde hazır toprak yığını olarak görülmekte veya elektrik direklerinin kolayca geçirildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Reyhanlı'da, çok yakın bir zamanda kara yolu refüjünün yapımında kullanılmak üzere toprağının yarısı belediye tarafından alınmış 9.000 yıllık Dahab höyüğü ile dev höyükten geriye ortada bir adacık şeklinde kalmış olan Wasfe höyüğü yöredeki en çok zarar görmüş höyüklerdendir. Amik Ovası'nın tarihsel açıdan büyük ve zengin geçmişinin yansıdığı bu höyükler, tarihsel ve kültürel açıdan önemli bir mirastır. Yöre, geçmişin izlerini bulabileceğimiz, uygarlık tarihine ışık tutacak önemli bir arkeolojik alandır. Bu konuda yeterli çalışmaların yapılmadığı Amik Ovası ve çevresi, gelecek için çok büyük bir tarihsel turizm potansiyeli oluşturmaktadır.

Eski Amik Gölü aynasına yapılması planlanan hava alanı

Hatay'a yapılması plânlanan hava alanının yer seçimi, konunun uzunca bir süredir tartışılmasına neden olmuştur. Ancak hava alanının yapılmasının ihtiyaçlarla ve coğrafi koşullarla olan ilişkisi, rantabl olup olmayacağı sürüp giden tartışmaların hiç birinde yer almamaktadır. Yapım çalışmaları başlayan hava alanının kurutulan Amik Gölü aynasına yakın bir alana yapılmasının plânlanması, bu projeye birkaç önemli eleştirinin gelmesine neden olmuştur. Bunlardan birincisi, sahanın göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunması nedeniyle yüksek uçuş riskine sahip olmasıdır. Diğer yandan dünyanın en önemli kuş göç yolu ile kuşların dinlenme, barınma, beslenme, yavrulama alanlarının bu uygulama ile büyük zarar göreceği endişesidir. Son olarak da sahanın aktif fay hatları üzerinde bulunması ve 1.derece deprem alanı içinde olmasının son derece tehlikeli olacağı görülmüştür.

Tartışmaya yanıt vermesi beklenen Çevre Bakanlığı'nın ÇED Raporu konuyla ilgili olarak olumlu görüş bildirmektedir. Ancak ÇED raporu tartışmaları sona erdirmek bir yana daha da hareketlendirmiştir. Çünkü rapor hava alanının yapılması için olumlu görüş bildirirken aynı zamanda "Orta ve yüksek uçuş riskinin bulunduğu tarih ve saatlerde uçuş yapılmaması ve raporda öngörülen bütün önlemlerin alınması" kaydıyla uygun olacağını belirtmektedir. Oysa konuyla ilgili

inceleme yapan uzmanlar yılın 7 ayında uçuş yapılmasının çok tehlikeli olacağına dikkat çekmektedir. Raporda "Uçaklarla kuşların çarpışma riskinin yüksek olduğu" belirtildikten sonra, "uçuş güvenliği açısından göçmen kuşlara dikkat edilmelidir" denmektedir.

Türkiye Doğu Avrupa'yı Afrika'ya bağlayan güzergah üzerinde bulunması nedeniyle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yılda iki kez gerçekleşen kuş göçüne tanık olmaktadır. Sonbahar göçünde leylek, pelikan, şahin gibi süzülen kuşlar Türkiye'ye kuzeybatıda Kırklareli-İstanbul üzerinden veya kuzeydoğuda Artvin üzerinden girerler. Kuzeybatıdan girenler Anadolu'yu güneydoğu istikametinde çapraz katederek Hatay iline ulaşırlar. İlkbahar göçünde de hemen hemen aynı yolları izleyerek geri dönerler. Amik Ovası'na giriş yapan göçmen kuşların Hatay ilini Samandağ-Reyhanlı hattından Hassa'ya doğru güney-kuzey doğrultusunda geçtikleri ve Belen geçidini kullanarak kuzeybatıya yöneldikleri sanılmaktadır.

Genelde Hatay ilinin, özellikle de Belen Geçidinin ve Amik Ovası'nın, kuş göçleri ve konaklamaları açısından taşıdığı dünya çapındaki önem bugün tüm ornitoloji çevrelerince kabul edilmektedir. Konuyla ilgili olarak Hatay İl Özel İdare Müdürlüğü'nce 2000 yılında yaptırılan çalışmaların sonucunda hazırlanan rapora göre elde edilen bilgiler, gerek ilkbahar gerekse sonbahar dönemi bulguları, bölgenin önemini ve göçün boyutlarını açıkça ortaya koymuştur: göç döneminin tamamında sayım yapılması durumunda Hatay üzerinden kuzeye ve güneye her yıl göç ettiği hesaplanan süzülen göçmen kuş sayısı 280.000'dir. (Bu sayıya 9.000 leylek dahil değildir.) Hatay ili üzerinden süzülen kuşların sayısı ortalama olarak ilkbaharda 185.000, sonbahar döneminde ise 315.000 olmak üzere yılda toplam 500.000 adettir¹².

Hava alanının plânlandığı mevkii, Belen Geçidi'ni kullanan kuş sürülerinin güzergahına çok yakındır. Nitekim uzmanlar tarafından yapılan gözlemler sırasında, hava alanının yapılması plânlanan sahanın üstünden büyük sürülerin geçtiği gözlenmiştir." Dolayısı ile hava alanının güvenli kullanımının, yılın 140 günlük bölümünde (10 Mart-20 Mayıs arası ve 10 Ağustos-20 Ekim arası) oluşan yüksek risk nedeniyle mümkün olmadığı, yüksek risk dönemlerinin başı ve sonunda toplam 60 günlük bir bölümünde de orta düzeyde risk nedeniyle önemli boyutlarda tehlike oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Alanın nispeten güvenli kullanımı sadece 10 Kasım-10 Şubat arasındaki kış ve 1 Haziran-30 Temmuz arasındaki yaz döneminde, yani sadece 5 ay süresince olanaklı görülmektedir.

Plânlanan hava alanının kurutulan Amik Gölü aynasına yakın bir alanda, Serinyol-Antakya-Samandağ çizgisindeki aktif fay hattı üzerine yapılacağı belirlenmiştir. Ayrıca hava alanı yapılacak alan eski Amik Gölü'nün merkezinde bulunması nedeniyle zemin balçık durumundadır. Derin kazık sistemi üzerine oturtulması ve dolgu yapılması plânlanan hava alanının maliyetinin 100 trilyon lirayı

12- Hatay Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, "Hatay Belen Geçidi ve Civarında Süzülen Kuşların Araştırılması ve Uçuş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi Raporu", ss23-24.

aşacağı ileri sürülmektedir. Nitekim, Mayıs 2001 taşkınından 10 gün sonra hava alanının yapılacağı sahada 1 m. civarında su bulunmaktaydı. Bugün ortaya çıkan bu şartlar, hava alanının yer seçiminin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak; başta nesli tehlike altında olan türler olmak üzere, bütün türler için üreme alanları kadar geçiş yaptıkları alanlar da büyük önem taşımaktadır. Dünya ölçeğinde önem taşıyan bu alanlardan birisi Amik Ovası ve ovayı sınırlayan Amanoslar üzerindeki Belen Geçidi'dir. Ovaya yapılması plânlanan hava alanı hem kuşlar hem de uçuş güvenliği açısından çeşitli tehlikeler meydana getirecektir. Yapılacak hava alanı ile canlıların yaşam alanları büyük ölçüde tahrip edilmiş olacaktır. Dünya üzerindeki kuşların önemli bir göç yolu üzerinde bulunan Amik Ovası'na hava alanı yapılmasının kuşlar ve uçuş güvenliği için ciddi tehlikeler oluşturacağı son derece açıktır. Hava alanının aktif fay hattı üzerine kurulacak olması da Jeolojik açıdan ele alınması gereken bir başka sorundur. Öte yandan Hatay'a çok yakın mesafede bulunan, atıl durumdaki İskenderun Hava Alanından yararlanma olanaklarının geliştirilmesi ile Hatay ili için hava alanına zaten ihtiyaç kalmayacaktır. Aynı şekilde Adana Şakirpaşa Hava Limanı ile de benzer ilişkiler geliştirilebilir. Böylece mevcut kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılması sağlanmış olacaktır.

Hatay hava alanı tartışmasının ülkemizdeki popülizmi gösteren ilginç bir boyutu da bulunmaktadır. Bazı çevrelerce hava alanı Hatay'ın ekonomik hayatında sıçrama yaptıracak bir girişim olarak sunulmaya çalışılmakta; hava alanına bilimsel gerekçelerle eleştiri getirenler ise Hatay'ın gelişmesini istemeyenler olarak düşünülmektedir. İş şantajı denebilecek bu tutum ülkemizde çevre ve insan sağlığını ön plana alan girişimlere karşı öteden beri kullanılan bir manipülasyon silahıdır. Ekolojik yaklaşımları gerekli kılan uygulamalar ne yazık ki ülkemizde de sıklıkla bazı çevrelerce ekonomik çıkarları ve çevre korumayı birbirinin zıddı gösteren tutumlarla sunulmaktadır¹³. Plan mı pilav mı türünden polemikler üreten politikalar ekonomi için çevreyi bozarak canlıların sağlığını ve varlığını tehlikeye atarak kuşkuya yer kalmayacak biçimde sistemli doğal çevre talanında taraftır. Unutulmamalıdır ki çevre talan edilip bittiğinde iş de kalmayacaktır. Ama sürdürülebilirliği, ekolojiyi ve insanı geliştirici bir şekilde kullanmayı ana politika olarak uygulayan bir faaliyet düzeninde herkese sürekli iş olacaktır.

Sonuç ve Öneriler:

Sulak alan ekosistemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan sulak alanları kurutmaya yönelik çalışmalar ülkemizde tarımsal etkinliklerin arttığı 1950'li yıllardan başlayarak hız kazanmıştır. Amik Gölü de bu yaklaşımların etkisiyle ortadan kaldırılmıştır.

Tarımsal çevrelerde kalkınma kavramı çerçevesinde yürütülen projeler ve etkinlikler ekoloji, insan ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi pahasına ol-

13- Erdoğan, İrfan: "Çevre Sorunları", s.140.

maktadır. Besin yetiştirmek için yapay ortamların yaratılması yalnızca insan etkinliklerinin çevre üzerindeki etkisini artırmakla kalmayıp, insan topluluklarının bu eylemlerin sonuçlarından kaçmasının çok zor olduğunu da ortaya koymuştur. Özellikle insanların çevrede yaptığı değişikliklerin yoğun etkilere neden olduğu ortamlar da büyük zararlar görebilir. Sulak alan özelliklerine sahip alanlarda tarımsal düzenlemeler konusunda çok dikkatli olunmalı ve bu doğal kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmanın yolu bulunmalıdır. Özellikle sulan alanları tehdit eden büyük su projeleri, buldukları yörelerin ekolojisini büyük ölçüde etkilemektedir. Suyu dayalı yaşamın tarımsal gelişim projelerine karşı oldukça hassas bir özellik gösterdiği gerçeği unutulmamalıdır.

Yaşanan sulak alan tahribatının temeldeki nedeni bu kaynakların değerinin yeterince bilinmemesi ve insan etkinliklerinin bu alanlar üzerindeki etkilerinin dikkate alınmaması olarak belirlenebilir. Buldukları yörenin ve karmaşık ekolojik ilişkilerin sonucu olarak dünyadaki ekolojik dengenin korunmasında büyük önem taşıyan, çevreleri için zengin bir beslenme ve ekonomik kaynak durumunda olan, biyolojik çeşitliliğin korunması açısından ve su kuşlarının varlıklarını sürdürebilmeleri bakımından, sulak alanların korunması dünya ölçeğinde yaşamsal önem taşımaktadır. Bu nedenle gerekli önlemler zamanında alınarak, uluslar arası öneme sahip bu alanların sürekliliği sağlanmalıdır.

Çevre Bakanlığı, Türkiye'deki sulak alanların kurutulması konusunda geçmişte yapılan hataları kabul etmektedir. Çevre Eski Bakanı İmren Aykut, Sulak alanlarla ilgili olarak geçmişte yapılan çalışmaları değerlendirirken, "Ne yazık ki geçmişte, ülkemizdeki bataklık alanlar ve sulak alanlar tarım arazisi elde etmek amacıyla kurutulmuş; ancak ne var ki tuzlanma, rüzgâr erozyonu ve su rejimindeki bozulmalara bağlı olarak iklim değişimleri yaşanmış ve bir çok canlı türünün nesli yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır." demektedir. "Dünya Sulak Alanlar Günü"nde Ankara'da yapılan toplantıda 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'de, DSİ Genel Müdürü olduğu dönemle ilgili çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Demirel, sulak alanların kurutulmasına yönelik eleştirilere değinerek "...O günlerde birinci mesele sıtmayı ortadan kaldırmaktı, Ne yapacağız bunun için? Nerede bataklık bulursak kurutacağız. Amik Gölü'nü ben kuruttum o zamanlar; Gâvur Gölünü de. Gayet tabii ki bu faydayı sağlarken, başka taraftan da doğal hayata zarar vermişiz." demiştir¹⁴. Ancak geçmişte sonuçları düşünülmeden gerçekleştirilen bu uygulamalar günümüze dek uzanan bazı hasarlar dizisine neden olmuştur. Çünkü ekosistemlerin bir bölümü ortadan kaldırıldığında ya da zarar gördüğünde sistemin diğer bölümleriyle bağlantılı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu etkilenemenin boyutları elbette ekosisteme verilen zararın yapısına, ölçeğine ve süresine, bu zarardan etkilenen bölümün sistem içindeki önemine ve ekosistemin kendi kendini iyileştirme gücüne göre değişmektedir¹⁵. Bu nedenle sulak alanların tüm özellikleri ayrıntılı biçimde araştırılmalı ve ekosistemin unsurları arasındaki her türlü ilişki incelenerek değerlendirilmelidir.

14- Kelaynak Dergisi, Doğal Hayatı Koruma Derneği Yay., Şubat -Mart sayısı, 1998

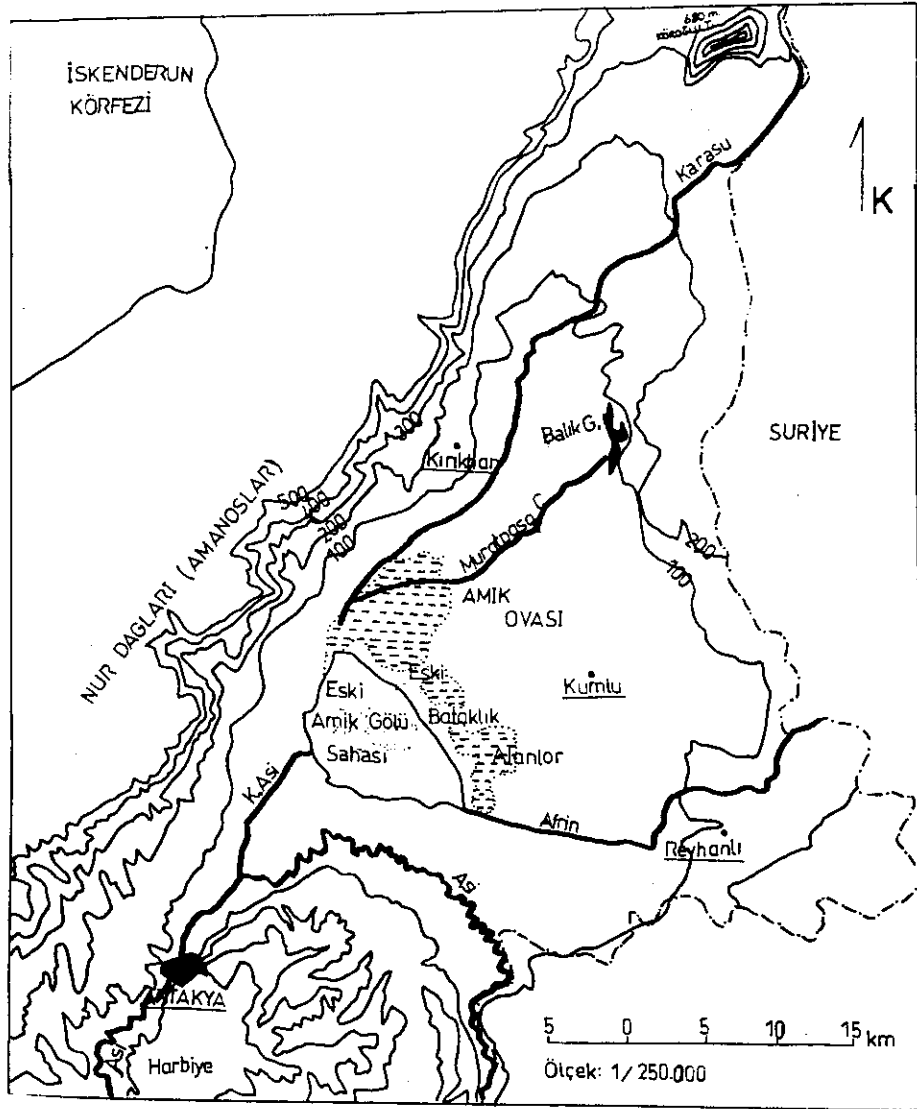
15- Ponting, Clive: "Dünyanın Yeşil Tarihi/Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü", s 14.

Beşerî faaliyetlerin çevre ile fazla ilgilenmediği dönemlerde yapılan hatalar bugün kısmen anlaşılacakla birlikte, teknolojiye olan aşırı güven ve artan nüfusun baskısının bir sonucu olarak sürdürülen yoğun beşerî ve ekonomik faaliyetler göz önüne alındığında; sulak alanlarımızı hızla kaybetmemize bağlı olarak gelecekte önemli çevresel ve ekonomik sorunlar yaşamamız kaçınılmaz olacaktır. İnsanın ekolojik sistemlere bilinçsizce müdahale ettiği dönemlerdeki uygulamalarla zarar gören her doğal çevre günümüzde onarılmalı; beşerî ve ekonomik faaliyetlerde yararlanılan her doğal çevre mutlaka "sürdürülebilirlik" çerçevesi içinde ekolojik bakımdan da değerlendirilmelidir.

Amik Gölü'nün kurutulması ile çok önemli bir sulak alan ekosistemini kaybetmiş kesindir. Ancak kurutulmasına rağmen eski göl alanı ve çevresi, göçmen kuşlar açısından hâlâ önemli bir konaklama alanıdır. Bu nedenle eski göl alanından kalan bölümde gölün tekrar canlandırılması ve çevresindeki tarım faaliyetlerinin "organik tarım" yöntemleri ile çevre-tarım ilişkisinin gözetilerek sürdürülmesi; ova ve çevresinin doğal, tarihi ve ekolojik turizm potansiyelinin değerlendirilmesiyle saha, "Ulusal Park" ya da "Özel Çevre Koruma Bölgesi" statülerinden biri ile koruma altına alınabilir. Bu uygulamaların gerçekleştirilmesine olanak bulunmadığı takdirde "Reyhanlı Barajı Projesi" içindeki, yörenin ekolojik dengesini güçlendirmeye yönelik çalışmaların geliştirilmesiyle, "Amik Gölü Kalıntısı Çevre Yönetim Planı" oluşturulmalıdır. Kurutulan göl alanından kazanılan topraklar ve çevresinde, her yıl binlerce hektar arazinin su altında kalarak yol açtığı zararlar ve kayıplar göz önüne alındığında, çevresel olumsuz etkileri değerlendirildiğinde gölün tekrar canlandırılması, uygun ve gerçekleştirilebilir bir alternatif olarak görünmektedir. Böylece ovanın uzun süre su altında kalmasına neden olan akarsuların taşkın pikleri bu göl alanında kırılarak taşkın sorununa çözüm getirilebilecektir. DSİ'nin Amik Gölü ile ilgili çeşitli raporlarında da Amik Gölü'nün kurutulması ile ilgili olarak günümüze kadar sürdürülen çalışmaların, uygulamaların başarılı olamadığı kabul edilmektedir. Gölün yeniden oluşturulması, canlandırılması gibi alternatif yaklaşımların da önerildiği raporlarda, gölden kazanılan toprakların köylülere dağıtılmış olmasının getireceği maliyetler ve sorunlar ima edilerek uygun görülmemektedir. Günümüzde öncelikler artık doğanın korunmasından yana belirlenmektedir. Buna göre, ülkemizin sulak alanlarla ilgili politikaları yeniden değerlendirilerek belirlenmelidir.

Sulak alanların korunması bilinci son yıllarda ülkemizde de gelişme göstermeye başlamıştır. Konuyla ilgilenen araştırmacıların, gönüllü kuruluşların bu bilincin artmasında çok önemli payları bulunmaktadır. Ancak konuyla ilgili politikaların yetersizliğinin yanı sıra bu alanlar üzerinde tasarrufta bulunan bir çok kamu kurum ve kuruluşu, yasa ve yönetmeliklerin olması çalışmaların eşgüdümlü yapılmasını güçleştirmekte ve yönetsel bakımdan bir karışıklığa neden olmaktadır. Sulak alanların sürekliliğinin ve rasyonel kullanımının sağlanabilmesi, sulak alanla ilişkili halkın da çıkarlarını gözeterek, tüm sektörleri entegre eden "sulak alan yönetim plânlarının geliştirilmesi ve uygulanması" ile olanaklı olabilecektir.

1993 yılında yayımlanan "Sulak Alanların Korunması" konulu Başbakanlık Genelgesinde Bern, Barselona, Ramsar sözleşmelerine ülkemizin taraf olması nedeniyle bu alanda uluslar arası sorumluluklarımızın olduğu açıklanmış ve bazı tedbirlerin ivedilikle alınmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Öncelikle yapılması gereken karar vericilerin bu konuda uluslar arası sözleşme ve sorumluluklara uygun mevzuat düzenlemesi yaparak, sorunların giderek arttığı bu alanda bir an önce çözümü sağlayacak ulusal politika ve ulusal stratejileri oluşturmalarıdır. Yöresel ve ulusal çevre politikalarının oluşturulmasında doğal dengenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ana amaç olmalıdır. Aksi halde, doğal çevrenin bu denli sorumsuzca kullanılmasını benimseyen anlayış; ekolojik ve ekonomik alanda büyük kayıplara yol açacak önemli bir tehlike oluşturacaktır.

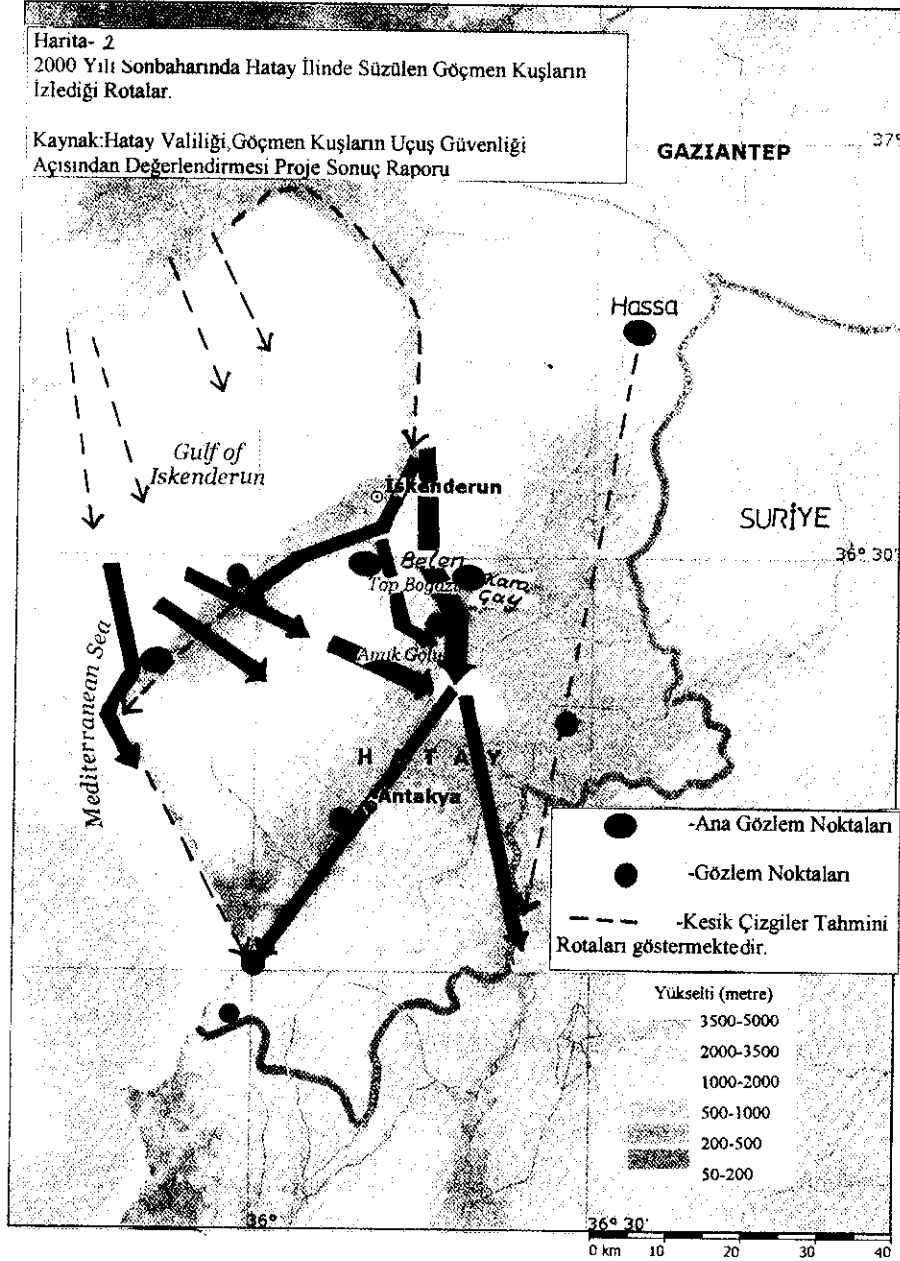

Kaynak: Harita Gen. Müd.'nün 1/250.000 Ölçekli Türkiye Haritası, Antakya Paftası
(Nj 37-13)

Harita 1- Eski Amik Gölü ve Çevresindeki Bataklık Alanlar ile Amik Ovası'nın Lokasyonu.

Map 1- Swamp areas around extinct Amuq Lake and the location of Plain.

Kaynak: Harita Gen. Müd.'nün 1/250.000 Ölçekli Türkiye Haritası, Antakya Paftası (Nj 37-13).

Harita 2- 2000 Yılı Sonbaharında Hatay İlinde Süzülen Göçmen Kuşların İzlediği Rotalar.

Map 2- The routes that migratory birds followed in Hatay in autumn 2000.

Kaynak: Hatay Valiliği, Göçmen Kuşların Uçuş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi Proje Sonuç Raporu

Foto: 1- 2001'deki taşkından on gün sonra Amik Ovası'ndaki ekili alanlarda göllenen sular.

Şekil 1- Hatay Devleti'nin 1938 yılında bastırıldığı pulda Amik Gölü dikkat çekmektedir.

Şekil 2- Amik Gölü'nün kurutulması ile yaşam alanı yok edilen ve nesli tükenen "yılanboyun" kuşu.

Kaynakça

- Börklü, Niyazi: "Amik Ovası Beşeri ve İktisadi Coğrafyası", İ.Ü. Coğrafya Bölümü, Yayınlanmamış Tez, 1959.
- Burak, Selmin; Duranyıldız, İsmail: "Ulusal Çevre Eylem Planı: Su Kaynaklarının Yönetimi", DPT., 1997.(Çevrimiçi) <http://ekutup/dpt.gov.tr/cevre/eylempla/buraks/sukayna.html>, 26 Haziran 2001.
- Çevre Bakanlığı: "Türkiye Çevre Atlası- 96", Çevre Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- DSİ.: "Amik Geliştirilmesi, Amik Gölü Projesi-Tahtaköprü Projesi Teknik ve Ekonomik Fizibilite Raporu", DSİ 6. Bölge Müdürlüğü, Adana, 1966.
- DSİ.: "Amik-Afrin Projesi, Reyhanlı Barajı ve Sulaması Planlama Raporu", DSİ. 6. Bölge Müdürlüğü, Adana, 1995.
- DMİ.: "Türkiye'de Yağış, Sıcaklık ve Nem Verilerinin Klimatolojik Analizi Raporu - Ulusal İklim Programı Çalışmaları", DMİ Yay. No: 2000/07, Ankara, 2000.
- Erdoğan, İrfan: "Çevre Sorunları/Egemen ve Marksist Anlayışın İlettikleri Üzerine" Doruk Yayınları, Ankara, 1997
- Güney, Emrullah: "Türkiye Çevre Sorunları" Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Hatay Valiliği: "Hatay İlinde 8-9 Mayıs 2001 Tarihinde Meydana Gelen Taşkın Zararlarını Değerlendirme Raporu", Hatay, 2001.
- Hatay Valiliği: "Belen Geçidi ve Civarında Süzülen Kuşların Araştırılması ve Uçuş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi Raporu", Bayt Ltd., Ankara, 2000
- Karadavut, Ufuk "Amik Ovasındaki Tarımsal Uygulamalar ve Çevreye Olan Etkileri", GAP Çevre Kongresi, Şanlı Urfa, 2000.
- Kumerloeve, Hans: "Amik Gölü- The Lake of Antioch Proposal For Its Revival As Wildlife National Park In SE Turkey", İ.Ü. Fen Fakültesi, Biyoloji Dergisi, Sayı:53,1988
- Özden, Sezgin: "Ramsar Sözleşmesi Kapsamında Türkiye'deki Sulak Alanların Yönetimsel Sorunları", İ.Ü Fen Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
- Ponting, Clive: "Dünyanın Yeşil Tarihi/Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü" Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000
- Saadet, Melek: "Amik Ovası'nın Monografyası",İ.Ü. Coğrafya Bölümü, Yayınlanmamış Tez, 1948.
- Tanırdı, Oğuz: "Türkiye Arkeolojik Yerleşmeler Envanteri Projesi", (Çevrimiçi) <http://tayproject.eies.itu.edu.tr/home.html>, 11
- Yalçın, Şükran: "Asi Nehri ve Bağlı Suların Balık Faunası", IX. Ulusal su Ürünleri Sempozyumu, Isparta, 1997
- Yarar, Murat; Magnin, Gernant: "Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları", Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayınları, İstanbul, 1987.

- Yener, Aslıhan; Wilkinson, T.: "Annual Reports Of The Amuq Valley Regional Projects", Oriental Institute, University Of Chicago, (Çevrimiçi) <http://www.oi.uchicago.edu/OI/PROJ/AMU/Amuq.html>, 20 Mayıs 2001.
- Youth, Howard: "Kuşların Yokoluşunu İzlemek", Dünyanın Durumu 2003, Worldwatch Enstitüsü, TEMA Yayınları, İstanbul, 2003.
- Zachariadou, Elizabeth: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler" Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

